

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
T Ü R K T A R İ H K U R U M U Y A Y I N L A R I
VIII. Dizi - Sayı: 35^c

XVIII. TÜRK TARİH KONGRESİ

Ankara: 1-5 Eylül 2018

KONGREYE SUNULAN BİLDİRİLER

III. CİLT

OSMANLI TARİHİ VE MEDENİYETİ

Hazırlayanlar

Semiha NURDAN – Muhammed ÖZLER

ANKARA, 2022

16. ve 17. Yy. Kilise Dua ve Vaazlarını İçeren Eserlerde Türk Algısı

Emrah İstek*

Giriş

Hıristiyanlık inancına mensup olan din adamları Hıristiyanlıktan sonra gelen İslam dinini yok saymaya çalışmışlardır. Bunu yapabilmek için de başta Kuran-ı Kerim olmak üzere, İslam Peygamberine ve İslam'ın kutsallarına saldırma yoluna gitmişlerdir. Söz konusu saldırı amaçlı yaklaşımların Türklerin İstanbul'u fethiyle beraber yoğunluk kazandığı ve Türklerin Avrupa içlerine yaptıkları (Belgrad, Mohaç, Viyana vb.) sefer ve muzafferiyetler sonucunda özellikle Alman topraklarında ciddi bir artış gösterdiği görülür. Bu fetih ve seferlere denizde kazanılan (Rodos, Preveze vb.) savaşlar da eklenince Avrupa merkezli İslam karşıtlığının ileri boyutlara taşındığı görülmektedir.

Tebaalarını Müslümanlara/Türlklere karşı harekete geçirmeye çalışan kesimlerin başında kiliseler gelmektedir. Kiliseler İslam dinine açtıkları savaşı kaleme aldıkları eserlerle sürekli olarak körüklemişlerdir. Osmanlı akınları doğrudan Müslüman ve Türk akınları olarak değerlendirildiğinden, İslam diniyle yapılan savaşın da Türkler üzerinden yürütüldüğü görülmektedir. Kur'an-ı Kerim ve İslam Peygamberine "Türklerin kutsal kitabı" ve "Türklerin peygamberi" yakıştırmaları bu durumun bir göstergesidir.

Kilise camiasının Türk algısı ve onlara beslenen düşmanlık, Hıristiyan din adamları tarafından kaleme alınan dua ve vaaz kitaplarında açıkça ortaya konmuştur. Bu çerçevede sadece hedef kitle olan dindar Hıristiyanlar değil, Kilise vaizlerinin de Türklerle karşı nasıl tavır takınmaları gerektiği ve müdavimlerini nasıl yönlendirmesi gerektiği işlenen konular arasındadır.¹ 1531 yılında yazılan bir kitabın başlığı "*Vaziler ve Din adamları Türklere Karşı Nasıl Davranmalı*" şeklindedir. Bir öğüt ve ders kitabı gibi hazırlanan bu eserde üzerinde durulması tavsiye edilen konu; "*Muhammed'in isteğinin bir sonucu olarak Türklerin bütün dünyaya hâkim olmak istemeleri*"

* Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Siirt/ TÜRKİYE, diyaritarih@gmail.com ORCID: 0000-0003-1407-3609

1 Johannes Brenz, *Wie sich Prediger -- und Leyen halten sollen so -- der Turck das deutsche land*, Wittenberg 1531, s. 5-8.

şeklinde vurgulanmıştır. Kitabın ilerleyen sayfalarında bu hâkimiyet niyetinin bir sonucu olarak; Türklerin masum insanları katleden kanlı düşmanlar olduğu sürekli tekrarlanmıştır.² İstanbul'un fethinde kadınları ve çocukları kestiklerine vurgu yapılmış ve yazıldığı dönemle bağlantı kurularak Türklerin savaş hukuku ve herhangi bir hukuk tanımayan insanlar olduğuna değinilmiştir. Durumu daha fazla dramatize etmek amacıyla “*anlatılamayacak şeyler yapıyorlar*” şeklinde ifadelerin yer aldığı görülmektedir.³ “Tanrı düşmanı” olarak ilan edilen Türklerle ilgili olumsuz hikâyelerin, İstanbul'un Fethi, Mohaç Savaşı, Rodos Kuşatması gibi savaşlarda yaşandığı iddia edilen hadiselerden alındığı görülmektedir.

Dini içerikli eserlerde, İslam Peygamberi, birçok yerde “Türklerin Peygamberi” olarak nitelendirilmiştir. İslam dini de “Türklerin dini” veya “Muhammedi Din” olarak adlandırılmıştır. İslam inancı için “Gotteslesterung (Tanrı'ya küfür)” veya katliam yapan bir din şeklinde tanımlama yapıldığı görülmektedir.⁴ Ayrıca Hz. Muhammed'in anne tarafından Yahudi olduğu iddiası da dönemin eserlerinde işlenen konulardan birisidir.⁵ Hıristiyan Avrupa için Yahudiler “peygamber katili” olarak görüldüklerinden Türklerle bağlantı kurularak aynı kökten gelen düşman tanımlaması yapılmaya çalışıldığı düşünülebilir. Zira birçok felakette Yahudiler ve Türkler ortak düşman olarak anılmışlardır. Hatta Yahudiler ve Türklerdeki sünnet uygulaması delil gösterilerek ikisi arasında da bağ kurulmaya çalışılmıştır.⁶

Yecüc Mecüc (Gog-Magog) ve Tanrı'nın Gazabı (Gottes Zorn) Olarak Görülen Türkler

Türkler, söz konusu dini eserlerde düşman olarak gösterilmenin çok ötesinde tasvir edilen bir millettir. Düşmanın yenilmezliğinin açıklanamadığı bu dönemde, bu yenilmezliğin ancak dünya dışı varlıklarla bağdaştırılmak suretiyle izah edilmeye çalışıldığı görülür. Bunların başında Türklerin “Gog-Magog” yani “Yecüc-Mecüc” oldukları iddiası gelmektedir. 1530 yılında Justus Jonas tarafından kaleme alınan bir eserde İskit halkı Gog-Magog olarak kabul edilmektedir. Buradan yola çıkarak başta Tatarların sonra da, İskitlerin soyundan geldiği belirtilen Türklerin

2 Brenz, *age.*, s. 8-18.

3 Brenz, *age.*, s. 8-9.

4 Brenz, *age.*, s. 11.

5 Salomon Schweigger, *Al-Koranum Mahumedanum- Das ist, Der Türcken Religion, Gesetz, und Gotteslästerliche Lehr...*, 1659, s. 37-38.

6 Justus Jonas, *Das sieben Capitel Daniels, von des Türcken Gosses lesterung vnd schrecklicher morderey, Wittenberg, 1530, s. 36.*

de Yecüc-Mecüc sayıldıkları iddia edilmiştir. Ayrıca Kafkasya taraflarından gelen Türklerin kilise üzerinde hâkimiyet kuracak olan ve Daniel Peygamber tarafından haber edilen Dördüncü Krallık olduğu ve bu krallığın Hıristiyanlığı alt etmek için uğraşacağı da aynı eserde ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Hezeikel'e⁷ (Erzeichel) gönderme yapılarak bu son krallığın (diğerleri: Asya Krallığı, Mısır Krallığı ve Yunan Krallığı) Yecüc-Mecüc olacağı ve Hıristiyan kilisesine çok acılar yaşatacağı iddia edilmiştir. Eserde bu iddialar birleştirilerek Yecüc-Mecüc'ün Tatarlar ve onlarla soydaşlık bağı kurulan Türkler olduğu sonucu çıkarılmıştır.⁸

Kitab-ı Mukaddes'te geçen Dördüncü Krallığa 16. yüzyılın sonlarında kaleme alınan bir başka eserde de temas edilmektedir. Türkler üzerine bir rapor şeklinde hazırlanan ve broşür sayılabilecek bu kitapçıkta, Türklerin Hıristiyanlığı hâkimiyeti altına alıp alamayacağı tezi işlenmiştir. Söz konusu eserde 4 büyük imparatorluktan dördüncüsünün Türk Hükümdarlığı olup olmadığı üzerine bir deneme çalışması yapılmıştır. Ancak bu son hükümdarlığın Türklerin kurduğu kanaatini çürütmeye yönelik ifadeler bulunmaktadır. Kitapçıkta Kitâb-ı Mukaddes'teki bahsi geçen hikâye tek tek ele alınmış ve dördüncü Krallığın Türklerin kurduğu bir hükümdarlık olmadığı zaman kavramıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Yani Türkler bahsedilen krallıklardan çok sonra ortaya çıkmışlardır.⁹ Kitapçıkta Türklerden korkmaya gerek olmadığı mesajı verilerek, Tanrı'nın bu hükümdarlığı gökten göndereceği bir kuyruklu yıldızla yok edeceği yönünde beklentiler de ortaya konmuştur. Eserde hem Türklerin hükümdarlığının böyle bir güce kavuşmadığı yorumu yapılmış, hem de eninde sonunda Tanrı tarafından olağanüstü şekilde yok edileceği güvencesi verilmeye çalışılmıştır.

Gog-Magog söz konusu eserlerde bir yorumlamanın sonucu olsa da kökeni itibariyle önceki kısımda görüldüğü üzere, Kitâb-ı Mukaddes kaynaklı bir çıkarımdır. Kutsal Kitab'ın Magog ülkesindeki Gog'a karşı verilen mücadele ve onun kınanmasıyla ilgili bölümleri bulunmaktadır.¹⁰ Daha çok Yahudi kaynaklı bir Eskatoloji olan Yecüc-Mecüc kavramları Hıristiyanlar için de bir referans niteliği

7 Ahd-i Atık'te Hezekel olarak geçen kişinin Zülkifl Peygamber olduğu iddia edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Ömer Faruk Harman, "Zülkifl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C XLIV, TDV Yayınevi, s. 570.

8 Jonas, *age.*, s. 33-38.

9 Thomas Sigfrid Lipsensis, *Ob der Türk dieses Römischen Reichs herr unnd haupt werden/ und die Christen unter sein Reich und Gewalt bringen solle?*, Gedruckt bey Friderich Hartman, 1597, s. 1-12.

10 *Kitâb-ı Mukaddes*, Hezeikel 38:2-9.

taşımaktadır.¹¹ Dönem dönem farklı toplumlar için kullanılan bu kavram, 16-17. yüzyıllarda Hıristiyan Avrupa'nın ortak düşmanı olan Türkler için kullanılmaya başlanmıştır. Yecüc-Mecüc Luther'in eserlerinde de dillendirilen bir konudur. Onu referans alan eserler Luther'e gönderme yaparak bu konuyu Türklerle ilişkilendirmişlerdir. 1582 yılında kaleme alınan bir başka eserde Moskovalıların¹² ve Türklerin Yecüc-Mecüc oldukları vurgulanmıştır.¹³

Gog Magog sadece dua ve vaaz kitaplarının bir konusu değildir. Kuran ve Müslümanları anlatan dini muhtevalı eserlerde de bu konuyu işlendiği görülür. Örneğin seyahatnamesiyle tanınan ve dönemin Protestan bir vaizi olan Salomon Schweigger tarafından kaleme alınan "Muhammedilerin Kuran'ı (Al-Kuranum Mahumedanum)"¹⁴ adlı eserin birçok yerinde bu konuya temas edilmiştir. Söz konusu eser, Johann Andreas Endter tarafından kaleme alındığı anlaşılan bir mektupla başlamaktadır. Bu mektup ise daha ilk paragrafında Türklerin Yecüc-Mecüc olarak kabul edildikleri yargısıyla başlar.¹⁵ Diğer eserlerde olduğu gibi Salomon da Kitâb-ı Mukaddes'in Hezeikel bölümüne gönderme yaparak, Yecüc-Mecüc'ün Muhammedilere işaret ettiğini belirtmiş, dolayısıyla "ipinden boşanmış köpekler" olarak adlandırdığı Türkleri ve bunların dışında Tatarları ve Farisileri de Yecüc-Mecüc olarak yorumlamıştır.¹⁶ Kitabın ilerleyen sayfalarında Türklerin soylarına değinerek Eski Ahit'teki ifadelerle ve bir kısım mitlerle beraber bir bağlantı ortaya koymaya çalışılmaktadır. Nuh tufanı ile başlatılan hikâyede de Yecüc-Mecüc kavramlarıyla Türklerin özdeşleştirilmeye çalışıldığı görülür.¹⁷

Yecüc Mecüc meselesi Kıyamet ile bağlantı kurularak sunulmaktadır. Kıyamet kopmadan önce son korkunç olay ve şeytanın kızgın gazabı Türklerdir.¹⁸ İlk başlarda Türklerin üstün geleceğine ve Hıristiyanların azalacağına; ancak Türklerin bu davranışının kutsalları (muhtemelen azizler) rahatsız edeceğine

11 Mustafa Bıyık, "Hıristiyan Teolojisinde Deccal Ve Yecüc - Mecüc Kavramları Üzerine Bir Değerlendirme", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C 6, sy. 11, 2007/1, s. 57.

12 O dönem için Tatarların kastedildiği düşünülmektedir.

13 Franciscus Omichius, *Francisci Omichii Beschreibung Einer Legation und Reise, von Wien aus Ostereich auff Constantinopel*, 1582, s. 5.

14 Salomon'un hayatı, bu eseri ve diğer eserleri hakkında daha tafsilatlı bilgi için bk. Salomon Schweigger, *Sultanlar Kentine Yölcülük (1578-1581)*, çev. Türkiş Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014, s. 231-245.

15 Schweigger, *age.*, s. Zuschrift.

16 Schweigger, *age.*, s. 9.

17 Schweigger, *age.*, s. 9-26.

18 Jonas, *age.*, s. 43.

inanılmıştır. Türkler ayrıca “*puta tapan ve küfür içinde olanlar*” olarak zikredilmiştir.¹⁹ Yecüc-Mecüc kavramına değinmeden önce durumun vahametini artırmak amacıyla; Türklerin gaddarlıkları, ezeli düşmanlıkları ve insanları katlettikleri şeklinde hararetili ibarelerin kullanıldığı görülmektedir.²⁰ Yine Hezaikel bölümünde bahsedilen Yecüc-Mecüc olarak yorumlanması gereken Türklerin “batıl inançları” hakkında da malumat sahibi olunması gerektiği vurgulanmıştır.²¹

Türkler hakkındaki diğer bir yaklaşım “*Tanrının Gazabı (Zorn des Gottes/Gottes Zorn)*” tanımlamasıdır. Hıristiyanların başına gelenlerden sorumlu tutulan Türkler; Tanrı tarafından onların üzerine yollanmış bir gazap olarak kabul edilmektedir. Alman dilinde “*Gotteszorn*” olarak ifade edilen bu durum, Hıristiyanların işledikleri günahlarının bir sonucu veya gerçek Hıristiyan olamadıklarının bir cezası olarak ortaya çıkmıştır.²² Kuran’da da geçen²³ Mısır halkının haşere, bit ve kurbağalarla imtihanı²⁴ Türklerin Avrupa’ya akınlarıyla kıyaslanmıştır.²⁵ Dua kitaplarında Hıristiyanlığın kutsal kitabı olan Kitab-ı Mukaddes referans alınmıştır. En fazla yararlanılan bölümler ise Daniel, Hezeikel ve Yeremya’dır. Tanrı’nın gazabı düşüncesinde öne çıkartılan kıssalar ekseriyetle Yeremya bölümünden alınmıştır. Eski Ahit’teki bu bölümde günahların karşılığı olarak gazapların verildiği anlatılmaktadır. Bundan yola çıkılarak Türklerin akınları ve “*tiranlıklarının*” Hıristiyanların günahkâr yaşamlarının bir sonucu olduğu vurgulanmıştır.²⁶ 1567 yılında yayınlanan dua/vaaz kitabında bu hususla ilgili farklı noktalar üzerinde durulmuştur. Eserde günahkârlıkların artması din adamlarının tutumlarına bağlanmıştır. Din adamları inananlara Tanrı’nın gazabından bahsetmek yerine affedilmekten, merhametten bahsetmektedirler. Bundan dolayı insanlar çok günah işlemekte ve Tanrı da Türkleri gazap olarak göndermektedir. Bir diğer sebep; yöneticilerin gevşeklik ve umursamazlıklarıdır. Zira onlar adaleti yerine getirmedikleri gibi kendilerinin lehine işletmektedirler.

19 Jonas, *age.*, s. 44-47.

20 Esaias Heidenreich, *12 Türkenpredigten über den 79. Psalm “Herr es sind Heiden in dein Erbe gefallen”*, Leibzig 1582, s. 228-229.

21 Heidenreich, *age.*, s. 29.

22 Juan Luis Vives, *Wje der Türck die Christen haltet...*, 1532, s. 2.

23 *Kür’an-ı Kerim*, Araf 133.

24 *Kitab-ı Mukaddes*, Mısır’dan Çıkış 8.

25 Vives, *age.*, s. 2-13.

26 Urban Sagstetter, *Christliche Buss- und Trostpredigten... wider den grausamen Tyrannen und Erzfeind Christlichen Namens und glaubens den Türken...*, Wien 1567, s. XL.

Üçüncü sebep; aristokrat kesimin keyfi, yaramaz ve utanmaz davranışlarda bulunarak kendi altındaki halklara karşı olumsuz davranışlarda bulunmalarıdır. Dördüncü olarak; Tüccar ve vatandaşların haksız kazançlar elde etmeye ve başkalarını aldatmaya kalkmalarıdır. Beşinci sebep olarak; gençlerin düşüncesizce davranışlar sergilemeleri, zina yapmaları, bir işin ucundan tutmadan yaşamaları gibi umursamaz bir tavır içinde olmaları sayılmıştır. Son olarak bütün halkın bozulmaya başladığı vurgulanmıştır.²⁷ Bütün bunların Tanrı'nın gazabına sebep olduğu ve Türklerin bunun bir sonucu olarak saldırdıkları sonucuna varılmıştır. Türklerden kurtulmanın yolunun zikredilen günah ve bozulmaların düzeltilmesi olduğu vaazın devamında etraflıca açıklanmaktadır.²⁸ Toplumsal bozulmanın yanı sıra Hıristiyanların birlik olmamasından dolayı Muhammedilerin/Türklerin Hıristiyanları yendiği tezi de üzerinde durulan konulardandır. 1664 yılında yazılan bir eserde Hıristiyan Avrupa bir vücuda benzetilmiş ve vücutta kanser hücreleri olduğu ve bu hücrelerin Türkler olduğu tezi üzerinde durulmuştur.²⁹ Aynı yıl yayınlanan diğer bir kitapta ise ikiyüzlü/sadakatsiz (falsch) Hıristiyanların kötülüklerinden dolayı Tanrı tarafından Türklerin gazap olarak gönderildikleri yazılmıştır. Ayrıca Türklerin "Hıristiyanların Tanrı'sını" küçümsedikleri iddia edilmiştir: "...bize merhamet et / (bize bıraktığın) mirasın kötüye kullanılmasına izin verme / ki ezeli düşmanım bizden hoşlanmıyor ve diyor ki: 'Benim gazabımdan Hıristiyanları kurtaracak Tanrıları nerede? Efendim! Biliyorsun ki bu utanç ve yağmanın bizi bulması ikiyüzlü Hıristiyanların yüz çevirmesi sebebiyledir. Ey vefalı Baba! Bize tövbe-kâr bir kalp bahşet..." gibi pişmanlık içeren sözlerle dua eden Hıristiyanlar aslında birçok defa temas edildiği gibi, içine düşükleri günahkâr tutumdan kurtulmakla Türklerden kurtulacaklarına inanmaktadırlar. Ancak bu eserdeki dua da Hıristiyanların içindeki bir kısım günahkâr ve Hıristiyanlığı yaşamayan ikiyüzlü, sakadatsiz belki de münafık denebilecek kişiler suçlanmıştır.

"12 Türk vaazı" adıyla 1582 yılında yayınlanan bir eserde "*Yunanlar Türklerin boğazlarına çökeceklerini bilemezlerdi*" denilerek sıranın kendilerine geleceği ima edilmiştir.³⁰ Tanrı'nın gazabından kurtulmak için insanlara kutsal kitaptan çıkarımlarla tavsiyelerde bulunularak, Tanrı'nın gazabının yanında bağışlamasının çok daha fazla olduğuna vurgu yapılmıştır. Bu merhamet ve bağışlama babanın

27 Sagstetter, *age.*, s. XLI.

28 Sagstetter, *age.*, s. XLII-XLIII.

29 *Lährma-Trommel oder eine treue Ermahnung an alle christliche Mitglieder des Röm. Und anderer Reiche in ganzen Europa*, 1664, s. 2.

30 Heidenreich, *age.*, s. 170.

çocuğuna gösterdiği merhamet ile kıyaslanmıştır.³¹ Ayrıca İsrailoğulları'na ve Musa'ya gönderme yapılarak çözüm o dönemde aranmış. Birçok yerde zikredildiği gibi bu vaazın devamındaki dua kısmında da insanların düştükleri günah bataklığından çıkıldığı zaman Tanrı'nın gazabının son bulacağı bildirilmiştir.³² Kanuni'nin Alman seferi döneminde yazılan bir başka eserde de çok fazla günaha bulaşıldığından Tanrı'nın Türkleri başlarına bela ettiği belirtilerek 1529 yılındaki Viyana Kuşatmasına gönderme yapılmıştır. Bu kuşatmada Türklerin kadınları ve çocukları nasıl öldürdükleri ve ne kadar kötülük yaptıklarını anlatılmaktadır.³³

Tanrı'nın gazabı sadece Türkler olarak değerlendirilmemiş, büyük çaplı afetler ve olağan üstü hadiseler de gazap olarak sayılmıştır. Sel baskınları, depremler, büyük çaplı yangınlar ve bilhassa salgın hastalıkların zuhur sebebi olarak Tanrı'nın gazabı görülmüştür. Bu hadiselerin en önemlisi yüz binlerce insanın ölümüne sebep olan veba salgınıdır. Özellikle dua kitaplarında veba salgınına karşı çeşitli dualar yazılmıştır. Ancak bu konudaki eserlerde veba salgınının (pestilenz) arkasından Türklere de temas edilmiştir. 1588 yılında vebaya karşı dualar içeren bir eserde de Türklere değinilmiştir. Türklerle beraber ayrıca Tatarlar, Muhammediler (diğer eserlerde bu ayrımın yapıldığı görülmekle beraber burada bir dini grup olarak zikredildiği anlaşılmaktadır), Yahudiler ve Tanrı'yı unutmuş bütün kâfirler (Heiden), Hıristiyanların gaddar düşmanları olarak sayılmaktadır.³⁴ Kâfirler ve Türkler ve yanlış yoldaki Yahudilerin bir karanlık içinde yollarını kaybettikleri düşünülmektedir.³⁵ Dresden'de yazılmış başka bir vaaz kitabında zikredilen "kötü" unsurlar çoğaltılmıştır. Bunlar; kötü ruhlar, Tiranlar, Türkler, Tatarlar, merhametsiz yöneticiler, kızgın asilzadeler, kana susamış Katolikler vs. olarak sıralanmıştır. Bir reformist tarafından yazıldığı düşünülen bu eserde dikkat çeken husus ilk başta daima Türkler için kullanılan "kana susamış" sıfatının Katolikler için kullanılmış olmasıdır.³⁶ Bu yaklaşım, Protestanlarla Katolikler arasındaki mezhep mücadelesinin bir tezahürüdür. Öyle ki ezeli düşman sayılan Türkler dahi Katoliklere göre alelade bir düşman olarak zikredilmiştir. Ayrıca ilerleyen

31 Heidenreich, *age.*, s. 211-213.

32 Heidenreich, *age.*, s. 222-227.

33 Wolfgang Cantzler, *Auss was ursache Gott dem Türken verhengt das er die Christenheit so stark überzeucht vnd mit blutdürstiger hand, ermordt*, 1532, s. 5.

34 *Noch etliche mehr besondere auserwehlte wieder die Pestilenz*, 1588, s. 56.

35 Conrad Becker, *Vom Stande der Menschen für und nach dem Fall Adam, Eine Predigt*, Wittenberg 1556, s. 20.

36 *Matthaeus Tragen, Zwei christliche Predigten vom heiligen Gebete*, Dresden 1596, s. 34.

sayfalarda Türklerin dini ve İlah kavramı sorgulanmıştır. Bu sorgulamanın temelinde ise Katoliklerle Türkleri aynı kefeye koyarak düşman ilan etme çabası yatmaktadır. Zira Türklerin Tanrı inancı ve Katoliklerin Tanrı inancı sürekli kıyaslanmıştır. Yine Türklerle Katolikler ibadet konusunda da kıyaslanarak her ikisinin ibadetinin de doğru olmadığı vurgulanmıştır.³⁷ Son vaazda söz konusu düşmanlara Yahudilerin de katıldığı görülmektedir.³⁸

Dönemin kaynakları İslam dinini Hz Muhammed'in bir zehri olarak tanımlamaktadır.³⁹ Hatta Martin Luther eserinde Kuran-ı Kerim'i de diğer dinlerden bir kopyalama olarak zikretmiştir. Öyle ki 1542 yılında yazılan bir eserde Kuran'da bulunan ayetlerin sadece dörtte birinin Hz. Muhammed'e ait olduğu, kalanının ise diğer ilahi kitaplardan çalıntı olduğu yazılmıştır.⁴⁰ Bu durum, Kuran'ın çok büyük bir kısmını kabul ettiklerini gösterse de, İslam ve Türkler yeni bir din ve temsilcileri olduklarından hala ezeli bir düşmandır. Luther'in sadece Türklere karşı yazdığı "Vom Kriege Wider die Türcken" adındaki eserinde de Türklerin Tanrı'nın gazabı sonucu gönderildikleri açıklanmaya çalışılmıştır.⁴¹

Türklere Karşı Yapılan Beddualar

Dünyevi veya ilahi olsun bütün dinlerde dua ve beddua kavramı yer almaktadır. İç içe geçmiş bu kavramlar korunma içgüdüsünün bir sonucu olmakla beraber, duygulara hitap ettiği için toplumları yönlendirmede de oldukça etkili bir ibadet olarak görülmektedir. Hıristiyan din adamlarının olağan üstü durumlar için yazdıkları dua ve beddualarda çokça zikredilen kavim Türklerdir. Türkler söz konusu olunca mutlaka katil, parçalama, şiddet gibi insanlarda duygusal patlamalara sebep olacak kavramlar beraber kullanılmıştır.

1. Viyana kuşatmasının yaşandığı yıl yazıldığı anlaşılan bir eserde, Türklere karşı yapılan bir beddua şöyledir:

37 Tragen, *age.*, s. 45-46.

38 Tragen, *age.*, s. 94.

39 Jonas, *age.*, s. 57.

40 Martin Luthers, *Der Achte Teil vnd letzte aller Buecher vnd schrifftten des thewren seligen Mans Gottes*, Jena 1580, 34v.

41 Bu eser Türklere karşı yazılmış olsa da dönemin Papası X. Leo'ya karşı bir savunma psikolojisi içinde kaleme alınmış gibi durmaktadır. Martin Luther, *Vom Kriege Wider die Türcken*, Nürnberg 1529. Luther'in Türkler hakkındaki sözleri ve bu konudaki yaklaşımları için Hikmet Tanyu'nun makalesine bakılabilir: Hikmet Tanyu, "Martin Luther'in Türkler Hakkındaki Sözleri", *A.Ü. İ.F.D.*, C XXIV, Ankara 1981.

16. ve 17. Yy. Kilise Dua ve Vaazlarını İçeren Eserlerde Türk Algısı

331

“Ey ezeli Tanrımız! Yaraticımız! Müteessir kalbimizle yüce huzurunda diz çöküyoruz. ... Evet biz sürekli şiddetli ve ağır tiksindirici işler yaptık ve her zaman günahlara bulaştık. Senin Türklerin gücüyle ortaya çıkardığın (bizleri sınadığın) adaletli gazabın, bizi yeterince uyandırmadı. Ama merhametli Babamız! Neden kilisemiz bu şekilde parçalandı. Senin dinin ve ayinlerin bundan dolayı yok mu olsun? ... Bizim bu karanlık taşlaşmış kalplerimizi aydınlat. ... Bak sefil ve perişan masum ve günahsız, senin isimlerinde vafitiz edilmiş bebekler zalim/acımasız(bluthund) Türkler tarafından öldürüldü, parçalara ayrıldı veya insanlık dışı ve ömür boyu çalıştırılmak için götürüldüler. ... Bizlere yardım et. Senin yardımın olmadan biz bu düşmanla başa çıkamayız. ... Türklerin tiranlıklarına karşı senin hizmetkârların olan bu savaşçıların kollarını güçlü kıl.”⁴²

Birçok dua kitabında olduğu gibi burada da savunmasız olan çocuklar ön plana çıkartılmıştır. Savaş ortamında karşılıklı katillerin olması kaçınılmaz bir durumdur. Ancak İslam dininin kurallarını işleten Osmanlı Devleti'nin savaşta dahi olsa çocuklara böyle bir gaddarlık yaptığı iddiası kabul edilir bir durum değildir. Zira esir almak o dönemde en çok başvurulan bir uygulamadır. Hem Avrupa'da hem de dünyanın diğer bölgelerinde esirlerin büyük karlar getirdiği, bunun için mümkün olan en çok esirle savaşı kazanma duygusu hâkimken, ganimet için savaşa katılan askerlerin çocukları veya masum insanları, kadınları öldürerek kazançlarını yok etmesi her şeyden önce mantığa ters düşmektedir.

1595 yılında kaleme alınan “*Christliche Gebett Wider das grawsame wüten deß Erbfeindes der Christenheit, deß Türcken...*” adlı eserde Türklerin tiranlıklarına sık sık vurgu yapılan dualarda Türklerin Tanrı'nın ismini kötülediği ve doğrudan Tanrı'nın düşmanı olan bir millet olduğu dile getirilmiştir.⁴³ Bu eserde Türklerin Hıristiyanların yaşadıkları topraklara saldırarak yerlerini taş yığınlarına çevirdikleri ve Hıristiyanların kanlarını sular gibi akıttıkları duygusal ifadelerle verilmektedir. Ayrıca “*kana susamış Tiranlar*” ifadesi de sıkça kullanılmıştır.⁴⁴ Dua kitaplarında veba, hayat pahalılığı ve kılıçların (savaş) yanı sıra birçok başka sefalet olduğunu ancak en kötüsünün Türkler olduğunu dillendirerek Tanrı'dan bu “ezeli düşmana” karşı yardım istenmiştir.⁴⁵ Söz konusu bu duanın çocuklar için belirlenen dua kısmında yer alması küçüklükten itibaren Türk düşmanlığının

⁴² *Ein Christliche Gebett wider den Türken*, München 1529, s. 1-11

⁴³ *Christliche Gebett Wider das grawsame wüten deß Erbfeindes der Christenheit, deß Türcken, in diesen letzten zeiten für das Heyl und Wolfahrt unsers lieben Vatterlands Teutscher Nation und der gantzen Christenheit Alten und Jungen fütgeschrieben*, Gedruckt zu Marburg, Hessen 1595, s. 4.

⁴⁴ *Age.*, 1595, s. 5.

⁴⁵ *Age.*, 1595, s. 11.

aşlandırığının bir göstergesidir. Aynı sene içinde kaleme alınmış başka bir dua kitabında arsızlıklarının cezası olarak Türklerin onlara gönderildiğini, itaatsiz ve tanrısız bir hayat sürdürüklerinden ve denizlerdeki kumlar kadar sayısız günaha bulaştıklarından dolayı Tanrı'nın gazabına uğradıklarını kabul etmişlerdir.⁴⁶

Dua kitaplarında Türklerin Hıristiyanları esir etmeleri, Yahudilerin Babil İmparatoru Nebukadnezar tarafından sürgün edilmesi hadisesiyle bağdaştırılmıştır. Türk topraklarındaki esaret hayatı, Babil hapishanelerindeki esaretle kıyaslanarak bu esirlerin Müslüman -İslam'ı bir küfür dini olarak gördüklerinden- olma ihtimallerinden duyulan endişeler dile getirilmiştir. Bu dualarda öncelikle Almanların ülkesinin (Vaterland Teutscher Nation), ardından prensliklerin ve nihayet bütün Roma Krallığının Türklerden korunması için dua edilmiştir. Dualardaki yakarışların ana noktasını “gaddar düşmanın (Türkler) yenilgisi (stürtze diesen grausamen Feind)” oluşturmaktadır.⁴⁷ Ayrıca 1582 yılında yazılan vaaz kitabının 4. vaazında Türklerin “tıranlıklarıyla” Roma İmparatoru Nero'nun yaptıkları kıyaslanmıştır.⁴⁸ Bu kıyaslama ileriki sayfalarda da devam etmiş, Türkler sürekli Şeytan ile beraber anılmıştır. Aynı eserin 3. vaazının önemli bir bölümü Türklerin hâkimiyetinde yaşayan Hıristiyanlar için ayrılmıştır. Burada diğer kitaplarda bulunmayan husus devşirme çocuklarına da değinilmesidir. Savaşlardan sonra kabileler halinde getirilen esirlerin tüccarlar tarafından satılması ve gördükleri muamelelere değinilmiştir. Avrupa'ya gelen tüccarların topladıkları esirlerin 1/10'unu imparatorlarına verdikleri geri kalanları sattıkları onların da genellikle günlük işlerde çalıştırıldıkları anlatılmıştır. Esir çocuklar arasından zeki olan çocukların ise önce dinlerinden döndürüldükleri sonrasında da sünnet edildikleri üzerinde durulmuştur. Bu çocukların okullara giderek Türklerin yasalarını/kurallarını öğrendikten sonra onların yanlış dinlerini de öğrenmeye zorlandıklarına dikkat çekilmiş. Bazılarının da savaşçı olarak yetiştirildikleri belirtilmiştir. Bu kısımdaki en göze çarpan husus, saraya alınan devşirme çocuklar hakkında yazılanlardır. Zira bu çocukların yakışıklı olanlarının çok tehlikeli bir şekilde hadım edildikleri ve sarayda kadınların hizmetlerine sunuldukları, ne kadar pis iş varsa onlara yaptırıldığı ve kepaze bir hayat yaşadıkları üzerinde durulmuştur.⁴⁹ Bir mit haline dönüşen harem hayatı, vaaz ve dua kitaplarına da konu olmuştur.

46 *Ein Andächtigs Christenlichs Gebett wider den Türcken*, Passaw 1595, s. 5-6.

47 *Christliche Gebett Wider das grawsame...*, 1595, s. 6-8;10.

48 Heidenreich, *age.*, s. 114-115 (4. Vaaz).

49 Heidenreich, *age.*, s. 76-77 (3. Vaaz).

Bu eserden 10 yıl sonra Türklere karşı yazılan başka bir kitapta Tanrı'nın gazabının bir sonucu olarak kilisenin (Hıristiyanlığın) varlığının tehlikeye girdiği anlatılır.⁵⁰ Tanrı'dan kutsanmış çocukların zalim Türkler tarafından boğazlandığı, katledildiği, parçalara ayrıldığı veya hayvan gibi ömür boyu ağır işlerde çalıştırıldığından dolayı yardım talep edilmektedir. Hakaretlere devam edilen bu bedduanın sonunda “*sein verfluchten höllischen Mahomet (Lanet olası cehennem gidesice...)*” şeklinde Hz. Peygambere de hakaretlerin dizildiği görülmektedir.⁵¹

Tanrı'dan kızgınlığını sona erdirmesi için yapılan dualarda sorun yaşadıkları halkları tanıma veya onların içine girerek Hıristiyanlaştırma arzusu da vardır. 1532 yılında yazılmış bir eserde Türklerin nasıl durdurulacağı ile ilgili çare arayışlarından birisi de onların dilini öğrenmektir. Bu şekilde Türklerin Hıristiyanlığa davet edilebileceği umulmuştur.⁵²

1554 tarihli bir dua kitabında Türkler “*itikatsız kana susamış*” olarak tasvir edilmektedir. Veba, açlık ve savaşlara karşı bir yakarışın ardından Türklerin kiliseleri yakıp yıktıklarından bahsedilerek Tanrı'nın onlara karşı üstün gelmelerinde yardım etmesi istenmiştir.⁵³ 1567 yılında tövbe ve affedilme üzerine yazılmış bir vaaz kitabında ise diğer eserlerden farklı olarak Türklerin savaşı kazanmalarındaki sebeplerin sağlık, dirayet, soğukkanlılık ve sayıca üstünlük gibi konular olduğu belirtilmiştir. Ancak Alman halkının savaşmaktan uzak bir durumda olduğu için, duaların savaşçılara güç kuvvet vermesi ve düşmanın zayıf düşmesi yönünde yapılması tavsiye edilmiştir.⁵⁴ Bu eserde dua ve beddua etmenin dışında Türkler hakkında insanları bilinçlendirmenin amaçlandığı görülmektedir. Türklerin savaşçı yanı, kadim bir toplum olması ve dillerinin bilinmemesi gibi hususlar açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca birçok vaaz kitabında olduğu gibi Eski Ahit'teki olaylarla ilişkilendirilen bir Türk kavramı burada da öne çıkmaktadır.⁵⁵

Dua kitaplarının sadece kilisede yapılacak yakarışlar şeklinde düzenlenmediği, aksine birçok yerde ve birçok farklı yaş grubuna hitap edecek şekilde yazıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin 1580 yılında Nürnberg'de yazılmış bir dua kitabında, okulda ve evde Türklere karşı yapılacak dualar/beddualar mevcuttur. Öncelikle

50 *Ein Christlich Gebett wider den Türcken ...*, Beilage, München 1592, s. 5-6.

51 *Age*, Beilage, München 1592, s. 8-10.

52 *Vives, age.*, s. 19b.

53 Johann Wild, *Christliche Gebete*, Mainz 1554, s. 197-200.

54 *Sagstetter, age.*, s. X-XI.

55 *Sagstetter, age.*, s. XI-XIII.

diğer bütün eserlerde olduğu gibi Tanrı'ya karşı günahkâr olduklarını, affedilmeye layık olmadıklarını dile getirerek, Tanrı'dan bağışlanmayı dilemişlerdir.⁵⁶ Ardından pişman olan kalpleri ve inanmayan erkek kadın çocuk herkesin Tanrı'nın öfkesine neden olduğu belirtilerek konu yine Türklere gelmiştir; “*Senin haklı öfken bizi tutuşturdu, iğrenç zalim, Hıristiyanlık inancının ezeli düşmanı olan Türkler, büyük bir güçle iğrenç bir tiranlıkla Hıristiyanlığa saldırıyor. Aynı zamanda Alman ulusuna, vatanımıza ve aynı şekilde kiliselere, okullara ve bütün övgüye değer düzenimize ölümlü, yangın, zina ve lanetli Muhammedî öğretilerini onların tiran boyunduruğuna almak istiyorlar*”⁵⁷ şeklinde bir yakarıyla yardım istedikleri görülmektedir. Benzer ifadeler Osmanlı Avusturya savaşlarının arttığı 1594 senesindeki başka bir dua kitabında geçmekle beraber şöyle bir beddua yer almıştır: “*Senin kalbine, ruhuna, cesaretine ve gücüne-kuvvetine karşı gelen bu Türkleri al/çıkart. Onlara korku sal; ve büyük kollarıyla onları korkut ki -senin halkın geçip gidene ve zafer elde edene kadar- taş gibi donup kalsınlar.*”⁵⁸

Yapılacak dua ve bedduaların hangi sınıflar tarafından ve hangi durumlarda yapılacağı da belirlenmiştir. Leipzig’de yazılan bir dua kitabının bölümleri farklı papazlar tarafından kaleme alınmış olup, dua yapacak gruplar tespit edilmiştir. “Kraliyet ailesi, savaşçılar, üst sınıflar (Obrigkeit), alt sınıflar/tebaa (Untertanen), yüzbaşı (Hauptmann), komutan (Befehlshaber), savaşçı (gemeiner Kriegsman)” gibi grupların yapacakları dualar seçilmiştir. Ayrıca savaş esnasındaki farklı pozisyonlarda da nasıl dua edileceği dua kitabının önemli bir bölümünü teşkil eder. Savaşa hazır askerin okuyacağı dua (wenn sich ein Kriegsman rüset), saldırı/savaş (Schlacht) öncesi yapılacak dua (Martin Luther tarafından düzenlenmiştir), saldıracakken okunması gereken dua, düşman zor duruma düştüğünde ve büyük sıkıntı musallat olduğunda okunacak dualar, Türklere karşı sefere çıkıldığında okunması gereken dua (diğer dua ve ibadetlerin genel durumu için kullanıldığı görülürken, Türkler için ayrı bir dua kaleme alınmıştır). Kalkan üzerindeki dua, savaşın ortasında olan, işgal bölgesinde olan, hapse düşen savaşçı için, savaşçının günlük yapması gereken dua, hasta savaşçı için, halis tövbe duası, ölüme giderken (Sterbensleufften), savaşçının ölümcül bir durumda kalması halinde yapması gereken dua şeklinde özel dua başlıkları mevcuttur. Aynı eserde sadece Türkler için ayrı bir bölüm açılmıştır. Din adamlarının Türklere karşı nasıl dua edecekleri, asilzadenin Türklere karşı nasıl dua edeceği, öğrenciler ve ilim adamlarının (Gelehrten) Türklere karşı nasıl dua etmesi gerektiği, (sıradan) vatandaşların

56 David Meder, *Ein christliches Gebet wider den Türken*, Nürnberg 1580, s. 7.

57 Meder, *age.*, s. 9-10.

58 *Zwey andächtige Gebett, Welche inn jetzt gefährlichen Kriegsläuffen wider die Tyranny deß Türckens...*, Augsburg 1594, s. 9.

Türlere karşı nasıl dua etmesi gerektiği, çiftçinin Türlere karşı nasıl dua etmesi gerektiği, ev babasının Türlere karşı edeceği dua, hizmetçi veya esirin Türlere karşı nasıl dua etmesi gerektiği, yaşlı ve ömrünü doldurmuş bir Hıristiyanın yapacağı dua (duanın içinde Türlere de bahsediyor), genç bir Hıristiyanın nasıl dua edeceği (duanın içinde Türlere de bahsedilmektedir), bir kadının Türlere karşı yapması gereken dua, genç bir kızın Türlere karşı nasıl dua etmesi gerektiği, çocuğun Türlere karşı nasıl dua etmesi gerektiği, küçük çocuklar için Hıristiyanların baş ve ezeli düşmanına karşı küçük bir dua, evde/geride kalan herkesin Türlere karşı yapacakları dualar⁵⁹ şeklinde onlarca farklı grup insan ve durum karşısında Türlere karşı yapılacak dua/beddualara ayrıntılı olarak bu eserde yer verilmiştir. Benzer bir dua 1566'da yayınlanan bir eserde de "Türlere karşı evde yapılacak ibadet" başlığıyla verilen kısmında "biz *senin aciz ve fakir çocukların senin günahsız gül renkli kanından efendimiz olan oğul İsa... Kana susamış ezeli düşman olan Türlere, sevgili vatanımızı soyarak talan etmek, ateş ve kılıçla harap edip tamamen yok etmek istiyorlar...*"⁶⁰ Şeklinde bir girişten sonra uzun bir bedduya edilmiştir.

Söz konusu eserlerde genel olarak Türlere hedef alınmakla beraber dönemin padişahı da bu beddualardan payını almıştır. Örneğin Osmanlı Avusturya savaşlarının yoğun yaşandığı dönemde kaleme alınan bir vaaz kitabında doğrudan dönemin padişahı hedef alınmıştır. Osmanlı Devleti için "zalim Mehmed'in^{61*} Devleti" şeklinde bir ifade kullanılmıştır. Bu eserde Türlere, Asya (Suriye, Ermenistan), Afrika (Arap, Mısır) gibi Osmanlı toprakları altında kalan kiliseleri ve Hıristiyan varlıklarını yok etmekle suçlanmışlardır. Bu zulmün yüz yıldır devam etmekte olduğu özellikle belirtilmiştir.⁶² Türlere Alman topraklarından atılması için maddi olarak da destek verilmesi gerektiği, yoksa kiliselerin yağmalanacağı uyarısı ile birlikte, Türlere durdurmak için talep edilen Türk vergisinin düzenli ödenmesi çağrısı yapılmıştır.⁶³

Kiliselerde ibadet maksadıyla okunan ilahilerin özel bir yeri vardır. Öyle ki duaların bir kısmı ilahiler şeklinde yapılmaktadır. Bundan dolayı bazı duaların şiir/ilahi

59 Balthasar Müller, *Türcken Gebet-Büchlein. Wie insonderheit vnd in gemein von eines jeden ...* Leipzig 1596, s. I-XL.

60 Ein Bitgesang zu Gott Vater Sun vnd Heyligen Geist inn gegenwertiger Türcken not..., Prag 1566, s. 13-16.

61 * Metinde Mehmed yerine "Mahomet" şeklinde yazılmıştır.

62 Georg Mylius, Land Tags Predigt, wie Christliche Landschaften, Gefahr gemeiner Christenheit, wegen des Türcke..., Jhena 1597, s. 16-17.

63 Mylius, *age.*, s. 30-31.

şeklinde olduğu görülür. 1664 yılında yazılmış birkaç sayfalık ilahi kitabı sadece Türkleri konu almaktadır. Türklerin yağmaları üzerinde durulan mısralarda Türklere karşı Hz. Meryem'den yardım talep edilmektedir. Hristiyanlar “Pelerinli Bakire Meryem”in büyük bir kurtarıcı olduğuna inanmaktadır. Bu ilahi kitabında Erdel (Siebenbürgen) ve Macaristan’ın kaybı özellikle vurgulanmıştır.⁶⁴

Hristiyanlık için kutsal kabul edilen şehirlerden ikisi Müslümanlar için olduğu gibi İstanbul ve Kudüs şehirleridir. Türkler/Müslümanlar her iki şehre hakim olan unsurlar olduklarından dua ve vaazlarda bu konunun geçiştirilmesi düşünülemez. İstanbul her ne kadar Ortodoks dünyası için merkez teşkil etse de Katolik Mezhebinin de hedefinde olan bir şehirdir. İstanbul’un Türkler tarafından fethedilmesi hazmedilemeyen bir fetih hareketidir. Türklerin İstanbul’u fethinde kadın ve çocukları kestikleri hatta bunu bir alışkanlık haline getirdikleri⁶⁵ suçlamalara bir altyapı teşkil etmektedir. Benzer ifadelerin Kudüs (Jerusalem) için de kullanıldığı görülür. Ayrıca Kudüs’ü ele geçiren Türklerin şehirde taş üstünde taş bırakmadıkları ibadethaneleri kirlettikleri, daha da ileri giderek cesetleri kuşlara parçalattıkları, su gibi kan akıtıldığı gibi çok ağır ifadelerle bir savaş sahnesinin canlandırılmaya çalışıldığı görülmektedir.⁶⁶

Kutsal Kitaplar Üzerinden Türk Algısı

Türkleri zalim, gaddar, yok edici, Yecüc-Mecüc vs. kavramlarıyla özdeşleştirebilmek ve Hristiyan toplumu ikna edebilmek için önceki kısımlarda da değinildiği gibi Kitâb-ı Mukaddes’ten çok fazla alıntı yapılmıştır. Tanrı’nın gazabıyla ilgili kısımlarda bazı örnekleri verilen bu yaklaşım hem onları belli bir yere oturtmak hem de önlem almak için kutsal kitaplarındaki tarihi karakterlere sık sık başvurulmuştur. 1567 yılındaki bir vaaz kitabında; “*Türkler neden uzun zamandır çok mutlu ve kazanıyor*” yakınmasıyla beraber, Türkler Firavun, Nebukadnazar gibi İncil ve Tevrat’ta geçen zalim ve dinsizlerle kıyaslanmış ve Türklerin uzak topraklardan dağları vadileri aşarak nasıl ve neden geldikleri sorgulanmıştır. Özellikle Ahdi Atik’in Yeremya bölümündeki ifadelere dayandırılarak tanımlanan Türklerin, oğlanları ve kızları mızraklara geçirdikleri iddia edilmiştir.⁶⁷ “*Yeremya’nın haber ettiği gibi her şeyi yok edecekler*” şeklinde bir uyarıda bulunulmuş, “*her şeyin kılıçla yok olacağı*” korkusu salınmıştır.⁶⁸

64 Ein Gebet, welches zur Neissa von den Papisten wider den Türken gebetet, 1664, s. 1-3.

65 Brenz, , *age.*, 1531, s. 9.

66 Heidenreich, *age.*, s. 16, 86.

67 Sagstetter, *age.*, s. VII-IX.

68 Sagstetter, *age.*, s. XIII-XIX.

Benzer ifadelerin geçtiği diğer bir eserde Kitâb-ı Mukaddes'in bir bölümüne gönderme yapılarak "*kana susamış tiran Türkler*" diye bağlanmıştır.⁶⁹ Kutsal Kitap'ın Zebur kısmına⁷⁰ dayandırılan bu ibarelere bakıldığında da tamamen gaddar, taş üstünde taş bırakmayan, insanlığı katleden bir topluluktan bahsedilmiştir. Bütün bu bablardaki kıssalardan çıkarımda bulunup duaya katarak ve Türkleri bu korkunç topluluğun yerine koyarak beddua edilmektedir. Söz konusu duanın arkasında Türklerle karşı Roma İmparatoru Maximilyan'ın gerekli savaşı verdiği, kendilerinin de dualarla destek vermeleri öğütlenmiştir.⁷¹ Ayrıca Kitab-ı Mukaddes'teki Davut ile Golyat'ın hikâyesi örnek verilmiştir. Türkler bu kıssada gaddar hükümdar Golyat yerine konmuştur. Duada Türkleri yenmek için Tanrı'ya şüphe olmadan tam tövbe edilmesi gerektiği vurgulanmış,⁷² ardından Zebur'un 20. babındaki düşmanı yenmek için gerekli olan inanca gönderme yapılmıştır. Bu mukayeseli duaların çok uzun tutulmasının, insanların zihninde Kutsal Kitap'ta geçen her kötü figürün Türkler olarak algılanmasında ve somut bir acımasız düşman figürü oluşturmasında ruhban sınıfının işini kolaylaştırdığı söylenebilir. Karşılaştırmayı daha inandırıcı ve duygusal kılmak için Zebur'un en dramatik bölümlerinin seçildiği görülmektedir. Örneğin Mezmurlar 74. bölümde bahsi geçen düşmanın kutsallara saldırmaması, ormana balta ile girmesi gibi her şeyi biçmesi, ne kadar süreceğinin bilinmemesi gibi yok edici bir güce karşı savaşıldığı, inananlara yoğun bir duyguyla sunulmuştur. Ayrıca ucu açık bir korkunun da yine mezkûr bölümdeki kısımda geçmesi, Hıristiyanların tam bir korku ve teslimiyetle bu korkuya iştirak etmelerini sağlamak amacını taşımaktadır. Duanın ilerleyen kısımlarında söz konusu bitmeyecek yıkımı destekleyen ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. "*Türkler(in öfkesi) hiçbir zaman biz aciz Hıristiyanlara karşı durmayacak*"⁷³ cümlesi Türklerle karşı olan hem korkunun hem de kinin artması için seçilen cümlelerden sadece birisidir.

Türklerin hâkimiyeti altına girilmemesi konusunda da ilahi kökenli kitaplara başvurulmuştur. 1537'de Johannes Brenz tarafından Augsburg'da basılan vaaz kitabında⁷⁴; Tanrı'nın Daniel'in ağzından Türklerin Tanrı düşmanı olduklarını

69 Heidenreich, *age.*, s. 22-23.

70 Kitab-ı Mukaddes, Mezmurlar (Zebur), 79:1-13.

71 Heidenreich, *age.*, s. 24.

72 Heidenreich, *age.*, s. 25.

73 Heidenreich, *age.*, s. 28.

74 Bu eser Johannes Brenz'in Wittenberg'de 1531 yılında bastığı eserin aynı muhteva ve isimle Augsburg'da yılında tekrardan basılan eseridir. Kitap farklı yer ve tarihte basıldığından her iki eser de incelenmiştir.

ilan ettiği, bundan dolayı hiçbir Hıristiyanın Türk yönetimi altına girmemesi gerektiği belirtilmiştir. Kim böyle bir yönetimi isterse başına gelecek bütün azaplar razı olmalıdır.⁷⁵

Söz konusu eserlerde sadece İncil veya Tevrat'a göndermeler bulunmamakta, tarihi meşhur şahsiyetler de örnek gösterilmektedir. Örneğin; “*Hazarın ötesinde yaşayan Türkleri (halkları) Büyük Alexander ve onun halefleri nasıl geri püskürttüyse Tanrı'nın ve İsa'nın yardımıyla biz de onları yenmek istiyoruz*” şeklinde tarihi kişiliklere göndermeler yapılmaktadır.⁷⁶

Sonuç

Ortaçağ ve Yeniçağın başlarında kiliselerin Hıristiyan toplumu üzerinde yadsınamaz bir etkisi bulunmaktaydı. Bu etki matbaanın yaygınlaşmasının bir sonucu olarak kilise menşeli eserlerin çoğalması neticesinde artarak devam etmiştir. Din adamlarının kaleme aldıkları eserlerin toplum nezdinde daha fazla kabul gördüğü var sayılırsa, söz konusu eserlerde yazılanların başta dindar insanlar olmak üzere, toplumun geneli üzerinde hayli büyük bir etki bıraktığı söylenebilir.

Bu çalışmada incelenen eserlerde geçen “Türk” kavramı ezeli bir düşmanı temsil eder. Bu yaklaşım sadece kavmi değil dini bir anlam taşımaktadır. Bu bağlamda söz konusu düşmanlığın temelinde Müslüman düşmanlığı yatmaktadır. Çünkü Osmanlı ordu teşkilatının en önemli unsuru olan Yeniçeri teşkilatına mensup askerler kökeni itibarıyla Türk değil, aksine sonradan Müslüman olmuş Avrupalılardır. Türklükle Müslümanlığı aynı potada değerlendiren dönemin din adamları veya teologları, Türkleri hedef almanın Müslümanları hedef almak olduğunun bilincinde hareket etmişlerdir. Ayrıca dini içerikli kitaplarda bir topluluk için “*gaddar, kana susamış, kâfir, şeytan, zalim, kan içici, cehennem köpeği, vahşi, putperest*” ve benzeri küfür ve hakaretlerin pervasızca kullanılması sistematik bir saldırı politikasıyla açıklanabilir.

Tanrı'nın gazabı olarak varsayılan Türkler, dindar kesimi yönlendirmek, dini mekanizmayı kullanarak bu kitleyi manipüle etmek için bir araç olarak görülmüştür. Toplumla önce aşırı korkacakları bir kavim gösterip, sonra bunların ortaya çıkma sebebinin Hıristiyan toplumda başlayan bozulmaya bağlanması, yine aynı korkuyu kullanarak Alman toplumunun dinine sarılmaktan başka alternatifi olmadığına, yoksa Tanrı'nın bu belayı başlarından def etmeyeceğine

75 Johannes Brenz, *Türcken-Biechlein, wie sich Prediger vnd Laien halten sollen...*, Augsburg 1537, s. 10.

76 Brenz, *age.*, 1537, s. 17.

inandırma çabası vardır. Bu korkuyu temellendirmek için dini kitaplarında geçen efsanevi varlıklarla Türkler özdeşleştirilmeye çalışılmıştır. Çok önce yaşanmış bazı hadiselerin kutsal kitaplarındaki bazı efsanevi kıssalarla dindar Hıristiyanların kafalarında bir canlandırmaya tabi tutulmak suretiyle korkunun artırılması söz konusudur. Türklerden korkulmadığı ve tedbir alınmadığı takdirde toprakların ve kiliselerin yok edileceği şeklindeki telkinin farklı dönemlerde aynı referanslar ve aynı ifadelerle tekrarlandığı görülmektedir.

Birbirlerinden yüzlerce kilometre uzakta basılan veya Osmanlı askerlerinin ayak basmadığı yerlerde yayınlanmış eserlerde benzer ifadelerin kullanılması, bu eserlerin muhteva olarak birbirlerinden etkilenecek şekilde kaleme alındığı sonucunu doğurur. Dönemin Avrupa'sında yayınlanan bu ve benzeri eserlerin bir diğer ortak noktaları, münferit olayları mükerreren dillendirerek genelleme yapmalarıdır. Genellikle savaş dönemlerinde kaleme alınmış bu eserlerde, Türklerin dinleri üzerinde durularak her türlü kötülüğü yapan bir Hıristiyan düşmanı portresi çizilmiştir. Bundan dolayı Türklerle beraber “kâfir” kelimesi sıkça zikredilmiştir. Türkler, dini eserlerde “Tanrı/peygamber katili” olarak görülen diğer bir toplum olan Yahudilerle beraber sıkça anılmıştır. Hatta Türkler ve Yahudiler arasında bağ kurulmaya çalışılarak bu düşmanlığın Hıristiyan toplumda karşılık bulması amaçlanmıştır.

Çalışmada dikkat çeken son bir husus da dua/beddua ederken hiçbir toplumsal sınıfın atlanmamasıdır. Çocuktan-yaşlıya, savaşıandan-savaşmayana, evde oturandan-kilisede bulunana, yöneticiden-asilzadeye kadar herkes için Türklere karşı nasıl dua/beddua edileceği ayrıntılarıyla yazılmıştır. Özetle dua ve vaaz kitaplarında Türklerin istisnai bir yeri vardır. Eskiden yaşanmış bölgesel veya münferit hadiseler genelleştirilerek din kitapları üzerinden bütün Alman toplumunun Türklere olan düşmanlığı canlı tutulmuştur.

Kaynaklar

Becker, Conrad, *Vom Stande der Menschen für und nach dem Fall Adam, Eine Predigt*, Wittenberg 1556.

Bıyık, Mustafa, “Hiristiyan Teolojisinde Deccal Ve Yecüc - Mecüc Kavramları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C 6, sy. 11, 2007, s. 53-79.

Brenz, Johannes, *Türcken-Biechlein, wie sich Prediger vnd Laien halten sollen, so der Türck das Teutsche Land überfallen wurde. Christliche vnd notdürfftige vnderrichtung*, Augsburg 1537.

_____, *Wie sich Prediger -- vnd Leyen halten sollen so -- der Turck das deutsche land*, Wittenberg 1531.

Ein Christliche Gebett wider den Türken, München 1529.

Ein christliche Vermahnung, daß man einig und allein Gott für die Wohlfahrt der Christenheit wider den Türken anrufen soll, 1664.

Ein Gebet, welches zur Neissa von den Papisten wider den Türken gebetet, 1664.

Harman, Ömer Faruk, “Zülkiff”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C XLIV, TDV Yayınevi, s. 569-570.

Heidenreich Esaias, *12 Türkenpredigten über den 79. Psalm “Herr es sind Heiden in dein Erbe gefallen”*, Leibzig 1582.

Jonas, Justus, *Das sieben Capitel Daniels, von des Türken Gosses lesterung vnd schrecklicher morderey*, Wittenberg, 1530.

Kıtab-ı Mukaddes.

Kur'an-ı Kerim.

Lährma-Trommel oder eine treue Ermahnung an alle christliche Mitglieder des Röm. Und anderer Reiche in ganzen Europa, 1664.

Lipsensis, Thomas Sigfrid, *Ob der Türck dieses Römischen Reichs herr unnd haupt werden/ und die Christen unter sein Reich und Gewalt bringen solle?*, Gedruckt bey Friderich Hartman, 1597.

Martin, Luther, *Vom Kriege Wider die Türcken*, Nürnberg 1529.

Martin, Luther, *Der Achte Teil vnd letzte aller Buecher vnd schriften des thewren seligen Mans Gottes*, Jena 1580.

Müller, Balthasar, *Türcken Gebet-Büchlein. Wie insonderheit vnd in gemein von eines jeden* ..., Leipzig 1596.

Mylius, Georg, *Land Tags Predigt, wie Christliche Landschaften, Gefahr gemeiner Christenheit, wegen des Türcke...*, Jhena 1597.

Omichius, Franciscus, *Francisci Omichii Beschreibung Einer Legation und Reise, von Wien aus Ostereich auff Constantinopel*, 1582.

Sagstetter Urban, *Christliche Buss-und Trostpredigten wider der Türken*, Wien 1567.

Schweigiger, Salomon, *Sultanlar Kentine Yolculuk (1578-1581)*, çev. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014.

Tanyu, Hikmet, "Martin Luther'in Türkler Hakkındaki Sözleri", *A.Ü. İ.E.D.*, C XXIV, Ankara 1981, s. 151-161.

Tragen, Matthaues, *Zwo christliche Predigten vom heiligen Gebete*, Dreßden 1596.

Vives Juan Luis, *Wie der Türck die Christen haltet...*, Straßburg 1532.

Zwey andächtige Gebett, Welche inn jetzt gefährlichen Kriegsläuffen wider die Tyranny deß Türckens..., Augsburg 1594.